

## บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ



แบบผลิตภัณฑ์ (design) เป็นงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์ทางปัญญาของมนุษย์ โดยมีจุดมุ่งหมายในการดึงดูดใจผู้บริโภคให้ทำการตัดสินใจซื้อสินค้าที่ใช้แบบผลิตภัณฑ์นั้นมากกว่าสินค้าที่ใช้แบบผลิตภัณฑ์อื่นๆ แบบผลิตภัณฑ์จึงถือเป็นทรัพย์สินทางปัญญา (intellectual property) ประเภทหนึ่ง ซึ่งผู้ออกแบบจะต้องลงทุนลงแรงเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการออกแบบ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องให้ความคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์มิให้ผู้อื่นมาลอกเลียน ทำซ้ำและใช้ประโยชน์ในทางที่มีขอบ โดยกำหนดให้แบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งอาจจะเป็นกฎหมายสิทธิบัตร (Patent Law) กฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะ (Design Law) หรือแม้แต่กฎหมายลิขสิทธิ์ (Copyright Law) ทั้งนี้ในแต่ละประเทศก็อาจจะคุ้มครองโดยประเภทของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่แตกต่างกันออกไป เช่น ประเทศไทย และประเทศสหรัฐอเมริกา คุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์โดยกฎหมายสิทธิบัตร เรียกว่า "สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์" หรือ "Design Patent" ส่วนในประเทศสหราชอาณาจักรและประเทศญี่ปุ่น จะคุ้มครองโดยกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะ (Design Law) แต่ในขณะเดียวกันประเทศต่างๆ เหล่านี้ก็ยอมรับความคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์โดยกฎหมายลิขสิทธิ์ด้วย ในฐานะงานศิลปกรรมหรืองานศิลปประยุกต์

การที่นานาอารยประเทศยอมรับการให้ความคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์โดยกฎหมายสิทธิบัตร หรือกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะ พร้อมๆ กับให้ความคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์โดยกฎหมายลิขสิทธิ์ด้วยนั้น ก่อให้เกิดปัญหาการให้ความคุ้มครองซ้ำซ้อนในแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีผลให้แบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองมากเกินไป จนมีผลกระทบต่อบุคคลหลายฝ่าย เช่น มีผลกระทบต่อผู้บริโภคได้ในกรณีที่ผู้มีสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์นั้นมีอำนาจผูกขาดในแบบผลิตภัณฑ์จึงขายผลิตภัณฑ์ในราคาที่สูงมาก หรือเมื่อผลิตออกขายแล้วไม่ทำการผลิตต่อไป หรือไม่ผลิตอะไหล่ขึ้นมาเพื่อใช้ซ่อมแซมแบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าว และมีผลกระทบต่อสาธารณชนหรือผู้ผลิตรายอื่นที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ในงานสร้างสรรค์ได้ ในกรณีที่ผู้มีสิทธิยังมีสิทธิอยู่แต่ไม่ใช้สิทธิของตนอีกต่อไป นอกจากนี้ยังอาจทำให้วัตถุประสงค์ของการให้ความคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อจูงใจให้เกิดการสร้างสรรค์แบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ นั้นล้มเหลว เนื่องจากให้ความคุ้มครองเป็นระยะเวลาที่ยาวนานจนผู้ออกแบบสามารถใช้ประโยชน์ในแบบผลิตภัณฑ์นั้นได้นานและไม่คิดจะออกแบบแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ขึ้นมาอีก

ในบางกรณี แบบผลิตภัณฑ์ยังอาจจะไม่ได้รับความคุ้มครองทั้งจาก กฎหมายสิทธิบัตร การออกแบบผลิตภัณฑ์ (หรือกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะ) และกฎหมายลิขสิทธิ์ด้วย เช่น เป็นแบบผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทำงาน ซึ่งไม่มีต้นร่างความคิดในการออกแบบที่มีลักษณะเข้าข่ายเป็นงานศิลปกรรมได้ เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้ย่อมเป็นการไม่ยุติธรรมต่อเจ้าของ หรือผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ของตนเองในการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้น รวมทั้งยังเสียเวลา ค่าใช้จ่าย และแรงงานในการออกแบบอีกด้วย แต่กลับไม่ได้รับความคุ้มครองสิทธิตอบแทนการลงทุนเหล่านั้นเลย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองซ้ำซ้อนแก่ผลิตภัณฑ์ และแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว รวมทั้งลักษณะของความคุ้มครองที่ควรให้แก่แบบผลิตภัณฑ์ซึ่งไม่อาจได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมุ่งหาระบบการคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างสมดุล และประสานผลประโยชน์ของบุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับแบบผลิตภัณฑ์ อันได้แก่ เจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ ผู้ผลิตรายอื่น และผู้บริโภคอีกด้วย

ในการศึกษานั้น ได้ทำการศึกษากฎหมายที่ใช้คุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์ในประเทศต่างๆ ทั้งยังศึกษาว่าในประเทศอื่นนั้น มีปัญหาที่เกิดขึ้นจากการให้ความคุ้มครองแก่แบบผลิตภัณฑ์หรือไม่ ถ้าเกิดปัญหานั้น ปัญหานั้นมีลักษณะอย่างไร และแต่ละประเทศแก้ปัญหามาตรการอย่างไรบ้าง

ลักษณะของแบบผลิตภัณฑ์ที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายนั้น แต่ละประเทศก็จะกำหนดลักษณะและให้ความหมายไว้ในกฎหมายของตน ซึ่งจะมีความหมายไปในทางเดียวกัน กล่าวคือ

"แบบผลิตภัณฑ์ หมายถึง ลักษณะภายนอกหรือส่วนที่เป็นองค์ประกอบภายนอกของผลิตภัณฑ์ อันมีลักษณะทางด้านความสวยงาม หรือดึงดูดสายตาผู้บริโภค และสามารถนำมาใช้กับผลิตภัณฑ์ในลักษณะเป็นแบบในการผลิตผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรม หรือทางหัตถกรรมได้ หากแต่ไม่รวมถึงแบบผลิตภัณฑ์ที่มีขึ้นเพื่อใช้เฉพาะแต่ที่เกี่ยวกับหน้าที่การทำงานของผลิตภัณฑ์"

จากคำจำกัดความดังกล่าวย่อมเป็นที่เข้าใจได้ว่า แบบผลิตภัณฑ์จะได้รับความคุ้มครองในฐานะแบบผลิตภัณฑ์ตามกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์ กล่าวคือ กฎหมายสิทธิบัตรในส่วนของ การออกแบบผลิตภัณฑ์ และกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะ (Design Law) ก็ต่อ

เมื่อมีลักษณะเป็นองค์ประกอบภายนอกของผลิตภัณฑ์เท่านั้น โดยอาจจะเป็นรูปทรง รูปร่าง หรือ โครงร่างในลักษณะ 3 มิติ ก็ได้ หรืออาจจะอยู่ในลักษณะ 2 มิติ เช่น ลวดลาย หรือลักษณะประดับ ตกแต่งที่เกิดจากเส้น สี แสง ก็ได้ นอกจากนี้แล้ว แบบผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการทำงาน หรือแบบ ผลิตภัณฑ์ที่มีขึ้นเพื่อช่วยให้ผลิตภัณฑ์นั้นทำงานได้ดียิ่งขึ้น ไม่ถือเป็นแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์

**กฎหมายที่คุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์โดยตรงนั้น** จากที่ศึกษามาแล้วสามารถ แยกพิจารณาได้เป็น 2 ระบบกฎหมาย

### 1. การคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์โดยกฎหมายสิทธิบัตร

ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายสิทธิบัตรในการคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ เช่น ประเทศไทย และประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์นี้จะเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายสิทธิบัตร เรียกว่า "สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์" (design patent) โดยจะกำหนดให้ใช้ตัวบทกฎหมาย ในส่วนของสิทธิบัตรการประดิษฐ์มาใช้กับสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์โดยอนุโลม เนื่องจาก เจื่อนใจในการรับจดทะเบียนจะมีลักษณะเหมือนกันคือ ต้องมีความใหม่ (novelty) และสิทธิที่ได้ ได้รับความคุ้มครองก็มีลักษณะเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (exclusive right) ในการใช้แบบผลิตภัณฑ์ นั้นในระดับเดียวกัน คือไม่ใช่เพียงห้ามปรามมิให้ผู้อื่นลอกเลียนเท่านั้น แต่ห้ามมิให้ผู้อื่นใช้แบบ ผลิตภัณฑ์ที่เหมือนหรือคล้ายกันนั้นเลย ไม่ว่าจะเกิดจากการลอกเลียนหรือไม่ก็ตาม ความแตกต่าง กันเพียงประการเดียวระหว่างสิทธิบัตรการประดิษฐ์กับสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ คือ อายุการคุ้มครองสิทธิซึ่งสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์จะมีอายุการคุ้มครองสั้นกว่าสิทธิบัตร การประดิษฐ์ เช่น ในประเทศไทยจะคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ เป็นระยะเวลา 20 ปี แต่จะคุ้มครอง สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์เพียงระยะเวลา 10 ปี หรือ ในประเทศสหรัฐอเมริกาให้ ความคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์เป็นเวลา 17 ปี แต่ให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรการออกแบบ ผลิตภัณฑ์เพียง 14 ปีเท่านั้น

---

แต่แบบผลิตภัณฑ์อันเกี่ยวกับการทำงานนี้ อาจได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายลิขสิทธิ์ได้ หากมีต้น ร้างความคิดในการออกแบบเข้าข่ายเป็นงานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์ เพราะการทำสิ่งของหรือผลิตภัณฑ์ขึ้นจากต้น ร้างความคิดนั้น โดยไม่ได้รับอนุญาต จะถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์โดยการดัดแปลง

## 2. การคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์โดยกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะ (Design Law)

ประเทศที่ใช้ Design Law ในการให้ความคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์มีหลายประเทศ เช่น ประเทศสหราชอาณาจักร ประเทศญี่ปุ่น ประเทศนิวซีแลนด์ เป็นต้น การคุ้มครองโดยกฎหมายลักษณะนี้เป็นากำหนดให้แบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายเฉพาะ ไม่ได้อ้างอิงบทบัญญัติจากกฎหมายอื่นเหมือนเช่นกฎหมายสิทธิบัตร แต่ลักษณะของเงื่อนไขในการได้รับความคุ้มครองก็ยังคงต้องนำไปจดทะเบียนเหมือนกับสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ ทั้งลักษณะของสิทธิที่คุ้มครองก็เป็นสิทธิเดียวกัน และระดับความคุ้มครองเท่ากัน คือ สิทธิแต่เพียงผู้เดียว (exclusive right) ในการห้ามปรามมิให้ผู้อื่นใช้แบบผลิตภัณฑ์ที่เหมือนหรือคล้ายกับของตน ไม่ว่าผู้อื่นนั้นจะลอกเลียนมาจากแบบผลิตภัณฑ์ของตนหรือไม่ก็ตาม ฉะนั้นจึงมิใช่เพียงห้ามปรามการลอกเลียนเท่านั้น

ในส่วนของ การให้ความคุ้มครองแก่แบบผลิตภัณฑ์ โดยกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะ (Design Law) นี้ มีข้อสังเกตว่าบางประเทศกำหนดแบ่งกฎหมายนี้ออกเป็นสองส่วน คือ แบบผลิตภัณฑ์ที่จดทะเบียนแล้ว (registered design) และแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียน (unregistered design) เช่น ในประเทศสหราชอาณาจักร เป็นต้น ซึ่งสามารถแยกลักษณะและสิทธิในการให้ความคุ้มครองแก่แบบผลิตภัณฑ์ทั้งสองลักษณะได้ดังนี้

ก. แบบผลิตภัณฑ์ที่จดทะเบียนแล้ว (registered design) แบบผลิตภัณฑ์ที่จดทะเบียนแล้วนี้จะมีลักษณะเหมือนกับแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตรหรือกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะในประเทศอื่น ๆ ที่ไม่มีแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียน กล่าวคือ ต้องเป็นแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นลักษณะภายนอกของผลิตภัณฑ์เท่านั้น โดยจะมีลักษณะสองมิติ หรือ สามมิติก็ได้ แต่ต้องไม่เกี่ยวข้องกับหน้าที่การทำงานและจะได้รับความคุ้มครองก็ต่อเมื่อนำไปจดทะเบียนแล้วเท่านั้น เงื่อนไขประการสำคัญก็คือต้องมีความใหม่ (novelty) มิใช่มีเพียงลักษณะของการริเริ่มขึ้นเองของผู้สร้างสรรค์ (originality) เท่านั้น ในส่วนลักษณะของสิทธิที่คุ้มครองนั้น ก็คือ เป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (exclusive right) ในระดับเดียวกับสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์

ข. แบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียน (unregistered design) สิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียนนี้ ในประเทศสหราชอาณาจักร เรียกว่า "design right" ลักษณะของแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียนในการได้รับความคุ้มครอง คือ รูปทรง หรือโครงร่างของผลิตภัณฑ์เท่านั้น

ไม่รวมถึง ลวดลาย หรือลักษณะประดับตกแต่ง ฉะนั้น design right จะคุ้มครองเฉพาะแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะสามมิติเท่านั้น ไม่คุ้มครองไปถึงแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะสองมิติ

แบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียนนี้ อาจจะเป็นแบบผลิตภัณฑ์ที่มีคุณสมบัติที่จะรับจดทะเบียนได้ก็ได้ ( ไม่ว่าจะได้จดทะเบียนไว้แล้วหรือไม่ก็ตาม ) และอาจจะเป็นแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีคุณสมบัติจะรับจดทะเบียนได้ก็ได้ เช่น อาจจะเป็นแบบผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทำงานหรือเป็นแบบผลิตภัณฑ์ที่มีแต่เพียงการริเริ่มขึ้นเองของผู้สร้างสรรค์แต่ไม่มีความใหม่ เป็นต้น ฉะนั้น แบบผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทำงาน ซึ่งไม่สามารถได้รับความคุ้มครองสิทธิโดยสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่จดทะเบียนแล้ว จึงสามารถได้รับความคุ้มครองสิทธิโดย design right ได้ ดังนั้น ลักษณะของแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียนจึงครอบคลุมไปถึงแบบผลิตภัณฑ์ที่จดทะเบียนแล้วด้วย แต่เฉพาะในส่วนของแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะสามมิติเท่านั้น หมายความว่า แบบผลิตภัณฑ์ในลักษณะสามมิติที่จดทะเบียนได้ ย่อมเป็นแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียนเสมอ

เงื่อนไขในการได้รับความคุ้มครองของแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียนนี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ (novelty) เพียงแต่มีลักษณะของการริเริ่มขึ้นเองของผู้สร้างสรรค์ (originality) คือไม่ได้ลอกเลียนมาจากผู้อื่นก็เพียงพอแล้ว นอกจากนี้ในการได้รับความคุ้มครองนั้น ก็เป็นการคุ้มครองโดยอัตโนมัติ เหมือนดังเช่นลิขสิทธิ์ คือไม่ต้องนำไปจดทะเบียนเพื่อขอรับความคุ้มครองแต่อย่างใด ในส่วนลักษณะของ design right นั้น แม้จะเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (exclusive right) แต่ก็มีระดับต่ำกว่าสิทธิบัตรหรือสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่จดทะเบียนแล้ว กล่าวคือ จะมีสิทธิในการห้ามปรามมิให้ผู้อื่นลอกเลียนเท่านั้น แต่ถ้าผู้อื่นสร้างสรรค์ขึ้นมาโดยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเขาเองโดยอิสระ แม้จะมีลักษณะเหมือนหรือคล้ายแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียนของตนก็ตาม ก็ไม่ถือเป็นการละเมิดสิทธิและไม่อาจห้ามปรามผู้อื่นมิให้ใช้หรือทำแบบผลิตภัณฑ์นั้นได้

**การคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ในฐานะงานศิลปกรรมโดยกฎหมายลิขสิทธิ์**  
การคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์นั้น นอกเหนือจากการคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์โดยกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์โดยตรงแล้ว แบบผลิตภัณฑ์ยังอาจได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายลิขสิทธิ์ด้วย หากแต่เป็นการได้รับความคุ้มครองในฐานะงานศิลปกรรม ซึ่งแบบผลิตภัณฑ์อาจจัดเป็นงานศิลปกรรมได้ในกรณีดังต่อไปนี้

- กรณีที่ไม่เคยมีการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์มาก่อน ในกรณีนี้แบบ

ผลิตภัณฑ์อาจถือเป็นงานศิลปกรรมได้ เนื่องจากในการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้น ผู้ออกแบบมักจะร่างความคิดในการออกแบบออกมาให้เห็นได้ด้วยสายตา เรียกว่า ต้นร่างความคิดในการออกแบบ โดยอาจจะอยู่ในลักษณะสองมิติ คือ เอกสารทางการออกแบบ ( design document ) หรืออยู่ในลักษณะสามมิติ คือ แบบจำลอง (model) ก็ได้ ซึ่งต้นร่างความคิดในการออกแบบนี้เอง ที่สามารถจัดเป็นงานศิลปกรรมได้ โดย เอกสารทางการออกแบบ อาจเป็นงานศิลปกรรมประเภท งานจิตรกรรม ภาพวาด ภาพพิมพ์ ส่วนแบบจำลองอาจเป็นงานศิลปกรรม ประเภทงานประติมากรรม เป็นต้น ดังนั้นต้นร่างความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์จึงเป็นทั้งแบบผลิตภัณฑ์และงานศิลปกรรม และยังได้รับความคุ้มครองทั้งจากกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์และกฎหมายลิขสิทธิ์อีกด้วย

- กรณีที่มีงานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์อยู่ก่อนแล้ว ในกรณีนี้ แบบผลิตภัณฑ์อาจจัดเป็นงานศิลปกรรมได้ เนื่องจากมีงานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์อยู่ก่อนแล้ว และได้นำงานศิลปกรรมนั้นมาใช้ประโยชน์อย่างอื่น นอกเหนือจากการชื่นชมคุณค่าของงาน เช่น มีภาพวาดอันเป็นงานซึ่งมีลิขสิทธิ์อยู่ และได้นำภาพวาดมาตกแต่งเป็นลวดลายของกาน้ำชา หรือมีงานปั้นอันเป็นงานที่มีลิขสิทธิ์อยู่ก่อน และได้นำรูปปั้นนั้นมาเป็นฐานของโคมไฟ เป็นต้น เช่นนี้งานศิลปกรรมที่มีอยู่ก่อนและได้นำมาใช้ประโยชน์นั้น ถือเป็นงานศิลปประยุกต์ และเมื่อนำมาใช้เป็นส่วนประกอบกับผลิตภัณฑ์หรือสิ่งของที่ใช้ประโยชน์ได้ จึงเป็นแบบผลิตภัณฑ์ด้วย ฉะนั้นจึงได้รับความคุ้มครองทั้งจากกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์ และกฎหมายลิขสิทธิ์

ทั้งสองกรณีนี้เป็นลักษณะของการให้ความคุ้มครองซ้ำซ้อนแก่แบบผลิตภัณฑ์ โดยกฎหมายถึงสองลักษณะคือ กฎหมายลิขสิทธิ์ลักษณะหนึ่ง กับ กฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์ โดยอาจจะเป็นกฎหมายสิทธิบัตรหรือกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะก็ได้อีกลักษณะหนึ่ง

การที่แบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายลิขสิทธิ์นั้น ย่อมมีเงื่อนไขในการได้รับความคุ้มครองและสิทธิที่คุ้มครองเหมือนกับว่าแบบผลิตภัณฑ์นั้นเป็นงานศิลปกรรมทุกประการ กล่าวคือ ไม่จำเป็นต้องมีความใหม่ เพียงแต่มีลักษณะอันเกิดจากความคิดและการริเริ่มสร้างสรรค์ของตนก็เพียงพอแล้ว และการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์นั้นก็เป็นการได้มาโดยอัตโนมัติเมื่อสร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ขึ้น หากแต่ลักษณะของลิขสิทธิ์นั้นเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียว (exclusive right) ในการห้ามปรามมิให้ผู้อื่นลอกเลียนงานสร้างสรรค์ของตน เพราะฉะนั้นหากบุคคลอื่นสร้างงานขึ้นมาโดยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของตนเอง ไม่ได้ลอกเลียนมา แม้จะมีลักษณะเหมือนหรือคล้ายกัน

มากเพียงใดก็ตาม ก็ไม่ถือว่าละเมิดลิขสิทธิ์ของเจ้าของงานรายก่อน ส่วนอายุการคุ้มครองนั้น ลิขสิทธิ์จะมีระยะเวลาของการคุ้มครองยาวมาก โดยส่วนใหญ่จะคุ้มครองตลอดชีวิตของผู้สร้างสรรค์ และอีก 50 ปี หลังจากผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย แต่ในประเทศสหราชอาณาจักรเพิ่ม ความคุ้มครองจาก 50 ปี หลังผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย เป็น 70 ปี หลังจากผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ ความตายแล้ว ส่วนในกรณีที่ได้นำงานศิลปกรรมนั้นไปใช้หาประโยชน์อย่างอื่น อันเข้าข่ายเป็น ศิลปะประยุกต์นั้น กฎหมายแห่งประเทศสหราชอาณาจักรกำหนดให้มีอายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์ เพียง 25 ปี นับแต่ได้สร้างสรรค์งาน หรือได้นำงานศิลปกรรมนั้นออกเผยแพร่ต่อสาธารณชน

เมื่อพิจารณาลักษณะดังกล่าวข้างต้นจึงเห็นได้ว่า แบบผลิตภัณฑ์หนึ่งชั้นนั้น ย่อมได้รับความคุ้มครองซ้ำซ้อนทั้งจากกฎหมายลิขสิทธิ์ในฐานะงานศิลปกรรม และกฎหมายเกี่ยวกับแบบ ผลิตภัณฑ์ในฐานะแบบผลิตภัณฑ์ได้ โดยลักษณะของการให้ความคุ้มครองนั้น ซ้ำซ้อนทั้งในเรื่อง ลักษณะของสิทธิและอายุการคุ้มครอง ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาขึ้น คือ เจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองสิทธิจากกฎหมายสองฉบับ ย่อมเลือกใช้กฎหมายใดกฎหมายหนึ่ง ที่ให้ประโยชน์ แก่ตนมากที่สุด อันมีผลให้วัตถุประสงค์ของกฎหมายอีกฉบับล้มเหลว เช่น ในเรื่องของอายุการคุ้มครองเนื่องจากอายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์ยาวกว่าอายุการคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ แต่สิทธิในแบบผลิตภัณฑ์มีระดับของสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองสูงกว่าลิขสิทธิ์ ฉะนั้น ในช่วงแรกเจ้าของแบบ ผลิตภัณฑ์ก็จะอ้างสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ เมื่อหมดอายุการคุ้มครองจึงอ้างลิขสิทธิ์ในงาน เพื่อให้มี อายุการคุ้มครองยาวนานออกไป หรือ หากไม่ได้นำแบบผลิตภัณฑ์ไปจดทะเบียน ก็จะอ้างสิทธิ ในงานนั้นแทน เป็นต้น ทำให้ระบบการจดทะเบียนแบบผลิตภัณฑ์เพื่อให้ความคุ้มครองในระยะ เวลาพอสมควร และหลังจากนั้นจะตกเป็นประโยชน์แก่สาธารณะล้มเหลว ไม่สามารถประสานผล ประโยชน์ระหว่างเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์กับสาธารณะได้ เนื่องจากจะเป็นการให้ประโยชน์แก่ เจ้าของแบบผลิตภัณฑ์เพียงฝ่ายเดียว

นอกจากนี้แล้ว การที่ต้นร่างทางความคิดในการออกแบบ สามารถจัดเป็นงานศิลปกรรม ได้นั้น จึงมีผลให้แบบผลิตภัณฑ์ทุกชนิดไม่ว่าจะได้รับการจดทะเบียนหรือไม่นั้น สามารถเป็นงานอันมี ลิขสิทธิ์ได้ หากมีต้นร่างความคิดในการออกแบบเป็นงานศิลปกรรม และย่อมมีผลให้แบบผลิต ภัณฑ์เกี่ยวกับการทำงานที่ไม่สามารถรับจดทะเบียนเพื่อขอรับความคุ้มครองสิทธิในแบบผลิต ภัณฑ์ได้นั้น ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ด้วย

ปัญหาเหล่านี้ ได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานแล้วในต่างประเทศ และประเทศเหล่านั้นก็ได้ พยายามพัฒนาหาแนวทางในการแก้ไขมาหลายครั้ง ซึ่งการแก้ไขในครั้งแรกๆ นั้น ไม่สามารถแก้

ปัญหาได้ตรงจุดนัก หรืออาจจะก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาบ้าง เช่น ในประเทศสหราชอาณาจักร และประเทศแคนาดาในตอนแรก กำหนดให้ไม่นำกฎหมายลิขสิทธิ์มาปรับใช้กับแบบผลิตภัณฑ์ที่จดทะเบียนแล้ว ยกเว้นแต่ว่าเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ไม่ได้มีความมุ่งหมายจะใช้แบบผลิตภัณฑ์นั้น ในฐานะแบบผลิตภัณฑ์ในขณะที่ออกแบบ (section 22 ของ The Copyright Act 1911 และ section 44 ตามลำดับ) ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในการพิจารณา "ความตั้งใจ" ของเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ในขณะที่ออกแบบได้ ในกรณีที่เจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ไม่ได้ตั้งใจจะใช้ในฐานะแบบผลิตภัณฑ์ในขณะที่ออกแบบ แต่นำมาใช้ภายหลัง จึงมีผลให้แบบผลิตภัณฑ์นั้น ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์อยู่ด้วย เป็นต้น

ดังนั้น ประเทศต่างๆ จึงได้พยายามพัฒนาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งในบางประเทศก็สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้เกือบทั้งหมด แต่บางประเทศก็สามารถแก้ปัญหาก็ได้เพียงบางส่วนเท่านั้น

ในประเทศไทยนั้น เพิ่งเกิดปัญหาเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองซ้ำซ้อนแก่แบบผลิตภัณฑ์ อย่างเห็นได้ชัดเจนเมื่อไม่นานมานี้ คือ คำพิพากษาฎีกาที่ 6379/2537 ที่ศาลพิพากษาให้ แบบผลิตภัณฑ์ปากกาจัดเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ โดยไม่ได้กล่าวถึง สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์แต่อย่างใด ซึ่งผลของคำพิพากษานี้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่นักกฎหมายเป็นอันมาก โดยแบ่งมุมมองของความคิดเห็นออกเป็นหลายฝ่าย กล่าวคือ

**ฝ่ายแรก** เห็นว่า แบบผลิตภัณฑ์สามารถได้รับความคุ้มครองทั้งตามกฎหมายลิขสิทธิ์ และกฎหมายสิทธิบัตรอย่างเต็มที่ ไม่ควรมีข้อจำกัดใดๆ

**ฝ่ายที่สอง** เห็นว่า แบบผลิตภัณฑ์สามารถได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตรเท่านั้น ไม่ควรได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์อีก

**ฝ่ายที่สาม** เห็นว่า แบบผลิตภัณฑ์สามารถได้รับความคุ้มครองทั้งตามกฎหมายลิขสิทธิ์ และกฎหมายสิทธิบัตรได้ แต่ควรจะมีข้อจำกัดมิให้เกิดความซ้ำซ้อน อันทำให้บุคคลฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับผลประโยชน์จากความคุ้มครองมากเกินไป

ในการกำหนดวิธีการหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้เหมาะสมกับสภาพและระบบกฎหมายของประเทศไทยนั้น ผู้เขียนได้ทำการศึกษาจากแนวทางและมาตรการที่นานา



ประเทศใช้ในการแก้ปัญหาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผลของการศึกษานั้น สามารถแยกแนวทางในการแก้ไขปัญหาความซ้ำซ้อนได้เป็น 2 กรณี คือ

ก. แนวทางในการจำกัดความคุ้มครองลิขสิทธิ์ออกจากแบบผลิตภัณฑ์โดยเด็ดขาด

ข. แนวทางที่ยอมรับให้แบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองทั้งจากกฎหมายลิขสิทธิ์และกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์แต่มีมาตรการป้องกันมิให้เกิดความซ้ำซ้อนในการให้ความคุ้มครอง

จากการศึกษาเป็นที่ยอมรับกันว่า แนวทางที่ประเทศต่างๆ ใช้ในการแก้ไขปัญหาความคุ้มครองซ้ำซ้อนในแบบผลิตภัณฑ์ในปัจจุบันนั้น คือแนวทางที่ยอมรับให้แบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์ (คือ กฎหมายสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ หรือกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์โดยเฉพาะ) และยังสามารถรับความคุ้มครองโดยกฎหมายลิขสิทธิ์ได้อีกด้วยหากสามารถจัดเข้าเป็นงานศิลปกรรมได้ แต่มีมาตรการในการป้องกันมิให้เกิดความคุ้มครองซ้ำซ้อนในแบบผลิตภัณฑ์ โดยแยกพิจารณาเป็นรายประเทศได้ดังนี้

ประเทศสหรัฐอเมริกา ใช้หลักการแยกลักษณะทางศิลปะออกจากประโยชน์ใช้สอยของแบบผลิตภัณฑ์ เป็นมาตรการในการแก้ปัญหาความคุ้มครองซ้ำซ้อนในแบบผลิตภัณฑ์ กล่าวคือ หากแบบผลิตภัณฑ์นั้นสามารถแยกลักษณะทางศิลปะออกจากประโยชน์ใช้สอยได้ ก็จะสามารถได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายลิขสิทธิ์ในฐานะงานศิลปกรรมได้ โดยจะให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์เฉพาะในส่วนของงานศิลปกรรมนั้นเท่านั้น ดังนั้นแบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าวจึงสามารถได้รับความคุ้มครองทั้งจากกฎหมายสิทธิบัตรในฐานะแบบผลิตภัณฑ์ และจากกฎหมายลิขสิทธิ์ในฐานะงานศิลปกรรมได้ โดยไม่ก่อให้เกิดความซ้ำซ้อนระหว่างกัน เพราะแยกความคุ้มครองเป็นคนละส่วน แต่แนวทางในกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ไม่ได้กำหนดแนวทางแก้ไขความซ้ำซ้อนในกรณีที่แบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในฐานะต้นร่างความคิดในการออกแบบไว้เลย

ประเทศแคนาดา แนวทางในการป้องกันมิให้เกิดความคุ้มครองซ้ำซ้อน คือ ในกรณีที่แบบผลิตภัณฑ์มีลักษณะของงานอันมีลิขสิทธิ์รวมอยู่ โดยอาจจะเนื่องมาจากงานศิลปกรรมนั้น มาใช้กับสิ่งของที่ใช่ประโยชน์ได้ ในฐานะที่เป็นศิลปประยุกต์ หรือ เนื่องมาจากเป็นต้นร่างความคิดในการออกแบบ ที่จัดเป็นงานศิลปกรรมได้ หากได้ทำซ้ำสิ่งของที่ใช่แบบผลิตภัณฑ์นั้นมากกว่า 50 ชิ้น หรือ ใช้เป็นแบบในการผลิตสิ่งของมากกว่า 50 ชิ้น โดยความยินยอมของเจ้าของลิขสิทธิ์ เช่นนี้จะถือว่าการทำซ้ำแบบผลิตภัณฑ์ ไม่ว่าจะโดยการทำสิ่งของที่เหมือน หรือคล้ายกันนั้นออก

มา หรือ ทำซ้ำในลักษณะเป็นภาพวาดหรือทำซ้ำในรูปแบบอื่นใด จะไม่ถือเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานนั้น ดังนั้น แนวทางของประเทศแคนาดาจะใช้หลักการนำแบบผลิตภัณฑ์ไปใช้ประโยชน์ทางอุตสาหกรรมมาเป็นจุดตัดมิให้ได้รับความคุ้มครองโดยลิขสิทธิ์ซ้ำซ้อนกับสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ ทั้งในกรณีที่แบบผลิตภัณฑ์ได้รับสิทธิในฐานะศิลปประยุกต์ และในฐานะต้นร่างความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์

**ประเทศนิวซีแลนด์** การให้ความคุ้มครองแก่แบบผลิตภัณฑ์ในประเทศนิวซีแลนด์นั้น ยอมให้แบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายลิขสิทธิ์ด้วย แต่มีแนวทางในการแก้ปัญหาการให้ความคุ้มครองซ้ำซ้อนเป็น 2 ประการประกอบกัน

**ประการแรก** คือ ลดระยะเวลาคุ้มครองลิขสิทธิ์ในแบบผลิตภัณฑ์ลงเหลือเพียง 16 ปี นับแต่มีการนำไปใช้ทางอุตสาหกรรมเป็นครั้งแรก

**ประการที่สอง** คือ กำหนดว่าหลังจากสิ้นสุดอายุการคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์แล้ว การทำซ้ำโดยการทำให้เกิดสิ่งของจากภาพวาดของแบบผลิตภัณฑ์ที่จดทะเบียนแล้ว ไม่เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ในภาพวาดนั้น

ดังนั้น แนวทางของประเทศนิวซีแลนด์จะยอมให้แบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ด้วย แต่ในช่วงอายุการคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์เท่านั้น ไม่ว่าจะได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในฐานะศิลปประยุกต์หรือในฐานะต้นร่างความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ก็ตาม

**ประเทศสหราชอาณาจักร** กำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาความคุ้มครองซ้ำซ้อนในแบบผลิตภัณฑ์ โดยกำหนดให้มีสิทธิใหม่ขึ้นมา คือ สิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียน (unregistered design right หรือ design right) นอกเหนือจากสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่จดทะเบียนแล้ว และลิขสิทธิ์ โดยมีแนวทางในการจำกัดความคุ้มครองซ้ำซ้อนแก่แบบผลิตภัณฑ์ ไว้ 3 แนวทางประกอบกัน กล่าวคือ

**แนวทางแรก** กำหนดว่า ในกรณีที่แบบผลิตภัณฑ์อันมีลักษณะ 3 มิติ มีต้นร่างความคิดในการออกแบบอยู่ในรูปของเอกสารทางการออกแบบ (design document) หรือ แบบจำลอง (model) การทำหรือการลอกเลียนสิ่งของที่ใช้แบบผลิตภัณฑ์นั้นจะไม่เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ในเอกสารทางการออกแบบ แบบจำลองหรือตัวผลิตภัณฑ์ที่ใช้แบบผลิตภัณฑ์นั้น ยกเว้นแต่ว่า งานเหล่านั้นจะเป็นงานศิลปกรรมในตัวเอง แนวทางนี้เป็นการกำหนดให้ต้นร่างความคิดในการออก

แบบและตัวผลิตภัณฑ์ไม่ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ ยกเว้นแต่ว่า โดยตัวของงานนั้นมีลักษณะเป็นงานอันมีลิขสิทธิ์

**แนวทางที่สอง** กำหนดว่า หากนางานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์ไปใช้ประโยชน์โดยกระบวนการทางอุตสาหกรรม เพื่อวัตถุประสงค์ในการทำชิ้นงานนั้นและนำออกขายโดยความยินยอมของเจ้าของลิขสิทธิ์ จะมีอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์เพียง 25 ปี นับแต่วันสุดท้ายของปีที่มีการนำงานนั้นออกสู่ตลาดเป็นครั้งแรก แนวทางนี้เป็นการจำกัดอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในศิลปประยุกต์เหมือน มาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ของไทยนั่นเอง

**แนวทางที่สาม** กำหนดว่า ในกรณีที่งานซึ่งเป็นส่วนประกอบหรืออยู่ร่วมกับแบบผลิตภัณฑ์ที่มีสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียน (design right) นั้นมีลิขสิทธิ์ การกระทำใดก็ตามที่เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานนั้น จะไม่เป็นการละเมิดสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียนด้วย แนวทางนี้เป็นหลักในการแยกงานศิลปะออกจากแบบผลิตภัณฑ์เหมือนแนวทางของประเทศสหรัฐอเมริกา นั่นเอง เพียงแต่ใช้กับแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะสามมิติเท่านั้น ไม่รวมถึงแบบผลิตภัณฑ์ในลักษณะสองมิติด้วย เมื่อนำหลักการตามแนวทางที่สามมาปรับใช้กับแนวทางที่สองแล้ว ผลก็คือ ลักษณะทางศิลปะที่แยกออกมาได้นั้น จะเป็นศิลปประยุกต์และมีอายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์เพียง 25 ปี เท่านั้น

ดังนั้นแนวทางของประเทศสหราชอาณาจักรนั้น จำกัดไม่ให้ต้นร่างความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะ 3 มิติได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ ส่วนในกรณีของศิลปประยุกต์นั้นจะได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ เมื่อสามารถแยกลักษณะทางศิลปะออกมาได้ และจะมีอายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์เพียง 25 ปี เท่านั้น

ผู้เขียนมีความเห็นว่า แนวทางในการแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองซ้ำซ้อนในแบบผลิตภัณฑ์ของประเทศสหราชอาณาจักรเหมาะสมและมีประสิทธิภาพสมควรที่จะนำมาปรับใช้กับกฎหมายไทยมากที่สุด เพราะเป็นการจำกัดให้ต้นร่างในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ไม่ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์มาตั้งแต่ต้น ไม่ต้องนำการใช้ประโยชน์ทางอุตสาหกรรมมาเป็นจุดตัดเหมือนแนวทางของประเทศแคนาดา และไม่ยอมให้เกิดความคุ้มครองซ้ำซ้อนเหมือนประเทศนิวซีแลนด์ ในส่วนของศิลปประยุกต์ก็ใช้หลักการแยกลักษณะทางศิลปะออกจากประโยชน์ใช้สอยเหมือนประเทศสหรัฐอเมริกา และให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์เฉพาะส่วนกับลักษณะทางศิลปะเท่านั้นด้วย ทั้งยังลดอายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์ลงเหลือเพียง 25 ปี

ดังนั้น ในการแก้ไขปัญหาค่าลิขสิทธิ์ในแบบผลิตภัณฑ์นั้น แนวทางที่เป็นประโยชน์มากที่สุด ควรจะนำแนวทางของประเทศสหราชอาณาจักรมาปรับใช้ร่วมกับแนวทางของประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากแนวทางที่สามของประเทศสหราชอาณาจักรไม่ชัดเจนเท่ากับแนวทางของประเทศสหรัฐอเมริกา จึงควรกำหนดแนวทางของประเทศสหรัฐอเมริกาเพิ่มเติมเข้าไปด้วย

การนำหลักการแก้ไขปัญหาค่าลิขสิทธิ์ในแบบผลิตภัณฑ์ของประเทศสหราชอาณาจักรร่วมกับประเทศสหรัฐอเมริกามาใช้นั้น สามารถจัดมิให้เกิดความคุ้มครองซ้ำซ้อนในแบบผลิตภัณฑ์ได้เกือบทั้งหมด กล่าวคือ

- กรณีที่ไม่เคยมีการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์มาก่อน คือ แบบผลิตภัณฑ์จะได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในฐานะเป็นต้นร่างความคิดในการออกแบบ โดยอาจเป็นเอกสารทางการออกแบบ หรือแบบจำลองนั้น แนวทางจำกัดความคุ้มครองซ้ำซ้อนก็คือ กำหนดไม่ให้ลิขสิทธิ์แก่ต้นร่างความคิดในการออกแบบแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะสามมิตินั้น ยกเว้นแต่แบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าวจะเป็นงานศิลปกรรมโดยตัวของมันเอง ดังนั้น ในกรณีแบบผลิตภัณฑ์สามมิติที่มีลักษณะเป็นงานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์ได้ในตัวมันเองเท่านั้นที่จะได้รับความคุ้มครองซ้ำซ้อนทั้งในแบบผลิตภัณฑ์และในฐานะงานศิลปกรรม

- กรณีที่มีงานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์อยู่ก่อนแล้ว คือ แบบผลิตภัณฑ์เกิดจากการนำเอางานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์มาประยุกต์ใช้ เช่น ประดับหรือตกแต่งตัวผลิตภัณฑ์ เช่นนี้แบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าวก็จะได้รับความคุ้มครองซ้ำซ้อน ทั้งจากกฎหมายลิขสิทธิ์และกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์ กรณีนี้แนวทางในการจำกัดความคุ้มครองซ้ำซ้อนก็คือ ต้องพิจารณาว่า ลักษณะของงานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์ที่นำมาประกอบใช้กับแบบผลิตภัณฑ์นั้นสามารถแยกออกจากประโยชน์ใช้สอยได้หรือไม่ ถ้าไม่สามารถแยกออกจากประโยชน์ใช้สอยได้ก็จะไม่ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ แต่ถ้าสามารถแยกออกได้ก็จะได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ เฉพาะส่วนของงานศิลปกรรมนั้นเท่านั้น ไม่ใช่แบบผลิตภัณฑ์ทั้งหมดได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ แต่จะได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์เพียง 25 ปี ดังนั้น แม้แบบผลิตภัณฑ์หนึ่งจะได้รับความคุ้มครองทั้งจากกฎหมายลิขสิทธิ์และกฎหมายว่าด้วยแบบผลิตภัณฑ์ก็ตาม แต่ก็ไม่ก่อให้เกิดความคุ้มครองซ้ำซ้อนเพราะเป็นการแบ่งส่วนให้ความคุ้มครอง กรณีจะเกิดความคุ้มครองซ้ำซ้อนได้ก็ต่อเมื่อตัวแบบผลิตภัณฑ์

นั่นเองเป็นงานศิลปกรรมด้วย มิใช่เป็นการนำเอางานศิลปกรรมมาประดับตกแต่ง เช่น รูปทรงของแจกันใส่ดอกไม้ เป็นต้น แต่ก็จะมีระยะเวลาที่ให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์เพียง 25 ปีเท่านั้น

ฉะนั้น การนำหลักการจำกัดความคุ้มครองซ้ำซ้อนดังกล่าวมาใช้จึงยังคงยอมให้มีการซ้ำซ้อนในการให้ความคุ้มครองแก่สิทธิในแบบผลิตภัณฑ์อยู่ในกรณีที่ว่าของแบบผลิตภัณฑ์นั่นเองเป็นงานศิลปกรรม ซึ่งจะได้รับคุ้มครองทั้งจากกฎหมายว่าด้วยแบบผลิตภัณฑ์ และกฎหมายลิขสิทธิ์

แม้ว่า หลักการแก้ไขปัญหาก็คือการให้ความคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์ของประเทศสหราชอาณาจักร รวมกับประเทศสหรัฐอเมริกาจะไม่สามารถจำกัดความคุ้มครองซ้ำซ้อนได้ทั้งหมดก็ตาม แต่ผู้เขียนก็มีความเห็นว่าเหมาะสมที่จะนำมาปรับใช้กับกฎหมายไทยมากที่สุด เนื่องจากลักษณะของแบบผลิตภัณฑ์ที่ยอมให้มีการคุ้มครองลิขสิทธิ์ซ้ำซ้อนได้นั้นต้องมีลักษณะเป็นงานศิลปกรรมในตัวเองด้วย ในกรณีนี้ผู้เขียนเห็นว่า เมื่องานดังกล่าวสามารถเข้าลักษณะของงานทั้งสองประเภทได้ก็ย่อมควรที่จะได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายทั้งสองลักษณะ และหากกำหนดให้แบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเป็นงานศิลปกรรมในตัวเองด้วยเช่นนี้ ไม่ได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายลิขสิทธิ์ ย่อมก็ให้เกิดความลัคล้นกับกรณีที่น่างานศิลปกรรมมาประดับตกแต่งแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งงานดังกล่าวยังคงได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์อยู่ด้วย ซึ่งคงจะก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้น เนื่องจากทั้งสองกรณีต้องเป็นการนำเอางานศิลปกรรมมาใช้ประโยชน์อย่างอื่นนอกจากการชื่นชมตัวงานเหมือนกัน โดยกรณีที่น่างานศิลปกรรมมาใช้ประดับตกแต่งนั้น จะได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ แต่กรณีที่น่างานศิลปกรรมนั้นไปใช้ประโยชน์เลยกลับไม่ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ และหากจะกำหนดให้กรณีที่น่างานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์มาประกอบอยู่กับผลิตภัณฑ์ไม่ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ด้วยนั้น อาจก่อให้เกิดปัญหาในกรณีที่บุคคลอื่นอาจนำเฉพาะส่วนของงานศิลปกรรมที่ใช้ประกอบอยู่ไปหาประโยชน์หรือใช้กับผลิตภัณฑ์อื่นได้โดยไม่ถือเป็นการละเมิดสิทธิใดๆของเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์นั้น ด้วยเหตุผลนี้ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า การยอมให้มีการคุ้มครองซ้ำซ้อนเกิดขึ้นอยู่นั้น น่าจะตอบสนองต่อความต้องการของเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ได้ แต่ไม่เป็นการให้ประโยชน์แก่เจ้าของแบบผลิตภัณฑ์มากเกินไป เพราะมีการลดอายุการคุ้มครองเหลือ 25 ปีด้วย

ดังนั้นผู้เขียนมีความเห็นว่า แนวทางในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับความคุ้มครองซ้ำซ้อนในแบบผลิตภัณฑ์ของประเทศสหราชอาณาจักรประกอบกับประเทศสหรัฐอเมริกามีประสิทธิภาพมากที่สุดและควรจะนำมาปรับใช้กับกฎหมายไทย

ในส่วนปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในกรณีของแบบผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับการทำงาน หรือแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีคุณสมบัติจะจับจดทะเบียนได้ ซึ่งแต่ก่อนอาจจะได้รับความคุ้มครองในฐานะงานอันมีลิขสิทธิ์ได้ หากมีต้นร่างความคิดในการออกแบบเข้าลักษณะเป็นงานศิลปกรรม แต่เมื่อใช้มาตรการจำกัดไม่ให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในต้นร่างความคิดในการออกแบบแล้ว แบบผลิตภัณฑ์ในลักษณะดังกล่าวจะไม่ได้ได้รับความคุ้มครองสิทธิเลย ไม่ว่าจะโดยกฎหมายใดก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่า ผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ ย่อมต้องลงทุน ลงแรง และเสียเวลา ค่าใช้จ่าย รวมทั้งความคิดในการออกแบบเช่นกัน จึงควรจะได้รับคุ้มครองด้วยและจากการศึกษามาตรการในประเทศต่างๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น มีเพียงมาตรการในประเทศสหราชอาณาจักรเท่านั้นที่สามารถแก้ปัญหาได้ โดยกำหนดให้แบบผลิตภัณฑ์เหล่านั้น ได้รับความคุ้มครองในฐานะแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียน ได้รับสิทธิที่เรียกว่า design right ซึ่งเป็นสิทธิแต่เพียงผู้เดียวเหมือนลิขสิทธิ์ แต่มีอายุการคุ้มครองน้อยกว่ามาก คือมีอายุการคุ้มครองสิทธิอย่างมากที่สุดเพียง 15 ปี เท่านั้น

ดังนั้น นอกจากการแก้ปัญหาค่าคุ้มครองซ้ำซ้อนในแบบผลิตภัณฑ์ โดยใช้แนวทางของประเทศสหราชอาณาจักร รวมกับแนวทางของประเทศสหรัฐอเมริกาดังกล่าวข้างต้นแล้ว จึงควรกำหนดให้มีสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียนเพิ่มเติมด้วยเพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่อาจจับจดทะเบียนได้

ในส่วนของปัญหาในกรณีที่ เจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ ไม่ดำเนินการผลิตผลิตภัณฑ์ อะไหล่ หรือชิ้นส่วนของผลิตภัณฑ์นั้นอีกต่อไป ในระหว่างอายุความคุ้มครอง หรือผลิตแต่ขายในราคาที่สูงมาก อันเกิดผลกระทบต่อผู้บริโภคที่ไม่สามารถซื้อหาผลิตภัณฑ์นั้นมาใช้ หรือมาซ่อมแซมผลิตภัณฑ์ของตนได้ และเกิดผลกระทบต่อผู้ผลิตรายอื่นที่ไม่สามารถผลิตอะไหล่หรือชิ้นส่วนอื่นที่สามารถใช้กับผลิตภัณฑ์นั้นหรือ ผลิตภัณฑ์ที่เหมือนหรือคล้ายกันนั้นได้ การแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในกรณีนี้มีเพียงประเทศสหราชอาณาจักรเท่านั้นที่วางมาตรการแก้ไขไว้อย่างชัดเจน โดยกำหนดไม่ให้ความคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์แก่อะไหล่ตามหลัก must - fit และ must - matchรวมทั้งยังมีแนวทางแก้ไขโดยกำหนดให้มี การอนุญาตให้ใช้สิทธิเชิงบังคับ (Compulsory licence) เหมือนกับประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีหลักการก็คือ หากเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ ไม่ใช้ประโยชน์ในแบบผลิตภัณฑ์ (non-use) ในระหว่างอายุการคุ้มครอง บุคคลอื่นสามารถร้องขอต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อขอให้มีการอนุญาตให้ใช้สิทธิเชิงบังคับได้ โดยจ่ายค่าแห่งสิทธิ (royalty) เป็นการตอบแทน นอกจากนี้แนวทางในประเทศสหราชอาณาจักรยังกำหนดให้มี license of right เพิ่มเติมด้วย

กล่าวคือ บุคคลอื่นใดก็ตามสามารถร้องขอต่อเจ้าหน้าที่ให้ตนได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ได้ เมื่อเจ้าของผลิตภัณฑ์ใช้ประโยชน์ในแบบผลิตภัณฑ์นั้นมาได้ระยะหนึ่งแล้ว (คือ ในช่วงระยะเวลาคุ้มครองสิทธิ 5 ปีสุดท้าย) แม้เจ้าของยังคงใช้แบบผลิตภัณฑ์นั้นอยู่ก็ตาม

ดังนั้น การแก้ปัญหาดังกล่าวนี้ในประเทศไทย ก็สามารถทำได้โดยกำหนดให้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการอนุญาตให้ใช้สิทธิเชิงบังคับ และ license of right ได้ และเป็นแนวทางที่นานาอารยประเทศยอมรับด้วย ซึ่งในประเทศไทยก็มีกำหนดในเรื่องสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิเชิงบังคับไว้ในมาตรา 46 ของพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 (แก้ไขโดย พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535) แล้ว จึงควรกำหนดให้มี license of right เพิ่มเติมด้วย

นอกจากนี้ ยังควรกำหนดให้นำหลักการ must-fit และ must-match ของกฎหมายว่าด้วยแบบผลิตภัณฑ์ในประเทศสหราชอาณาจักรมาใช้ด้วย เนื่องจากหลักการทั้งสองนี้มีขึ้นเพื่อกำหนดไม่ให้อะไหล่หรือส่วนแทนที่ (spare part) ได้รับความคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งจะมีผลให้เจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ไม่มีอำนาจผูกขาดตลาดอะไหล่หลังการขาย และยังเป็นโอกาสให้ผู้ผลิตรายอื่นสามารถผลิตอะไหล่ที่นำมาใช้กับผลิตภัณฑ์ที่ใช้แบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าวได้ โดยไม่เป็นการละเมิดสิทธิใดของเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้การนำหลักการ must-fit และ must-match มาใช้ยังมีผลให้ผู้บริโภคมีสิทธิที่จะเลือกซื้ออะไหล่ของผู้ผลิตรายอื่นได้ด้วยนอกเหนือจากอะไหล่ของเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์

การกำหนดให้มีการนำหลักการ must-fit และ must-match มาปรับใช้กับกฎหมายไทยนั้น ผู้เขียนเห็นว่าไม่น่าจะเป็นการให้ผลประโยชน์แก่ผู้บริโภคมากเกินไปจนเป็นการจำกัดสิทธิของเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ เนื่องจาก โดยปกติแล้วในการเลือกซื้ออะไหล่มาใช้ซ่อมแซมผลิตภัณฑ์ที่ผู้บริโภคซื้อมาจากเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์นั้น ผู้บริโภคย่อมเลือกซื้ออะไหล่ที่เจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ผลิตขึ้นเป็นทางเลือกแรกเสมอ เพราะมั่นใจในคุณภาพสินค้าของเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์มากกว่า รวมทั้งมีความเห็นว่าแม้อะไหล่จากผู้ผลิตรายอื่นจะมีลักษณะภายนอกเหมือนกับอะไหล่จากเจ้าของเดิมก็ตาม แต่กลไกภายในอาจแตกต่างกัน เช่น มีประสิทธิภาพไม่เท่าเทียมกัน หรือไม่สามารถเข้ากับตัวผลิตภัณฑ์ของเจ้าของเดิมได้ เป็นต้น ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าโอกาสที่ผู้บริโภคจะเลือกซื้ออะไหล่จากผู้ผลิตรายอื่นนั้น มักจะเป็นทางเลือกต่อมาในกรณีที่ไม่มีอะไหล่จากเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ หรือมีแต่ราคาสูงกว่าอะไหล่จากผู้ผลิตรายอื่นมาก ด้วยเหตุนี้ การที่กฎหมายเปิดโอกาสให้ผู้ผลิตรายอื่นเข้ามามีส่วนแบ่งในตลาดอะไหล่หลังการขาย จึงไม่เป็นการลิดรอนสิทธิเจ้า

ของแบบผลิตภัณฑ์ หากแต่เป็นการป้องกันการมีอำนาจผูกขาดตลาด และเป็นการให้ทางเลือกอื่นแก่ผู้บริโภคในการเลือกซื้ออะไหล่เท่านั้น

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่าการนำหลัก must-fit และ must-match มาใช้ย่อมเป็นการสร้างสมดุลระหว่างเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ ผู้ผลิตรายอื่น และผู้บริโภคให้เหมาะสมยิ่งขึ้นทางหนึ่ง

### ข้อเสนอแนะ

จากผลของการศึกษาพบว่า ปัญหาเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์มีดังนี้

**ประการแรก** ปัญหาเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองซ้ำซ้อนในแบบผลิตภัณฑ์ กล่าวคือแบบผลิตภัณฑ์ชิ้นหนึ่งนั้นอาจได้รับความคุ้มครองทั้งจากกฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์ (คือกฎหมายสิทธิบัตร หรือ Design Law) และกฎหมายลิขสิทธิ์ ในขณะที่เดียวกันก็ได้ ซึ่งมีผลให้แบบผลิตภัณฑ์นั้นได้รับความคุ้มครองมากเกินไปจนทำให้เกิดการผูกขาดตลาดที่ใช้แบบผลิตภัณฑ์นั้น และยังมีผลให้วัตถุประสงค์ของการให้ความคุ้มครองนั้นล้มเหลว เนื่องจากการคุ้มครองโดยกฎหมายลิขสิทธิ์นั้นมียุการคุ้มครองที่ยาวกว่ากฎหมายเกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์ หากแบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายทั้งสองฉบับ จะทำให้เจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ยังคงได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์อยู่แม้จะหมดอายุการคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์แล้วก็ตาม

ฉะนั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่าควรจะหาแนวทางในการจำกัดมิให้เกิดความซ้ำซ้อนให้มากที่สุด โดยกำหนดให้แบบผลิตภัณฑ์สามารถได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในกรณีที่เป็นแบบผลิตภัณฑ์นั้นเข้าลักษณะเป็นงานศิลปกรรมโดยตัวเองเท่านั้น หรือ หากมีการนำงานศิลปกรรมมาประกอบกับแบบผลิตภัณฑ์ก็จะได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์เฉพาะในส่วนของงานศิลปกรรมที่นำมาประกอบเท่านั้น เป็นต้น รวมทั้งไม่ควรให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์แก่ต้นร่างความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะสามมิติด้วย ไม่ว่าต้นร่างความคิดดังกล่าวจะอยู่ในรูปของเอกสารทางการออกแบบ (design document) หรือแบบจำลอง (model) อันอาจเข้าลักษณะเป็นงานจิตรกรรมหรืองานประติมากรรมได้ก็ตาม

การแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองซ้ำซ้อนแก่แบบผลิตภัณฑ์ในประเทศไทยนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าสมควรปรับปรุงกฎหมาย โดยการเพิ่มบทบัญญัติดังต่อไปนี้ เพิ่มเติมลงในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 กล่าวคือ



- มาตรา... " ในกรณีที่แบบผลิตภัณฑ์อันมีลักษณะสามมิติ มีต้นร่างความคิดในการออกแบบ เช่น เอกสารทางการออกแบบ หรือ แบบจำลอง เข้าลักษณะเป็นงานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์ได้ การทำหรือลอกเลียนสิ่งของที่ใช้แบบผลิตภัณฑ์นั้นจะไม่เป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ในตัวผลิตภัณฑ์หรือต้นร่างความคิดในการออกแบบนั้น เว้นเสียแต่ว่างานนั้นมีลักษณะเป็นงานศิลปกรรมในตัวเอง"

การกำหนดบทบัญญัตินี้จะช่วยแก้ไขปัญหากเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองซ้ำซ้อนแก่แบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะสามมิติในกรณีที่แบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในฐานะเป็นต้นร่างความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ได้ เนื่องจากกำหนดไม่ให้ต้นร่างความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ แต่ได้รับความคุ้มครองสิทธิในฐานะแบบผลิตภัณฑ์แทน

- มาตรา... "ในกรณีที่งานซึ่งเป็นส่วนประกอบหรือรวมอยู่กับแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะสามมิติเป็นงานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์ การกระทำใดอันเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ในงานนั้นจะไม่เป็นการละเมิดสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ด้วย"

- ควรจะกำหนดคำนิยามของงานศิลปกรรม ในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 มาตรา 4 เพิ่มเติมในวรรคท้ายดังนี้ "แบบผลิตภัณฑ์ใดที่มีส่วนประกอบเป็นงานศิลปกรรม ส่วนประกอบนั้นจะได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้ได้ ก็ต่อเมื่อลักษณะทางศิลปกรรมนั้นสามารถแยกเป็นอิสระจากลักษณะเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของสิ่งของนั้นได้ และสามารถมีอยู่ได้เองโดยอิสระจากแบบผลิตภัณฑ์นั้นได้"

การกำหนดบทบัญญัติทั้งสองนี้ จะช่วยแก้ไขปัญหากเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองซ้ำซ้อนแก่แบบผลิตภัณฑ์ในกรณีที่เป็งานศิลปประยุกต์ ในกรณีที่ มีงานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์อยู่แล้ว และนำงานดังกล่าวมาใช้ประโยชน์อย่างอื่น นอกจากชื่นชมคุณค่าของงาน เช่น นำมาประกอบหรือตกแต่งผลิตภัณฑ์ อันทำให้งานศิลปกรรมนั้นเป็นแบบผลิตภัณฑ์ด้วย และได้รับความคุ้มครองทั้งจากกฎหมายลิขสิทธิ์ และ กฎหมายสิทธิบัตร โดยบทบัญญัตินี้จะมีผลให้แบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์เฉพาะส่วนที่มีลักษณะทางศิลปะเท่านั้น ถ้าไม่สามารถแยกลักษณะทางศิลปะออกมาได้ ก็จะไม่ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ แต่ได้รับความคุ้มครองเฉพาะในฐานะที่เป็นแบบผลิตภัณฑ์เพียงอย่างเดียว

- ควรจะกำหนดให้ลดอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์ลงในกรณีที่น่างานศิลปกรรมออกมาใช้หาประโยชน์ กรณีดังกล่าวนี้มีปรากฏอยู่แล้วในมาตรา 24 ของพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 ซึ่งกำหนดให้งานศิลปประยุคต์มีอายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์เพียง 25 ปีเท่านั้น ฉะนั้น จึงไม่จำเป็นต้องบัญญัติเพิ่มเติมเข้าไปแต่อย่างใด

บทบัญญัติมาตรา 24 นี้จะมีผลเป็นการลดอายุความคุ้มครองลิขสิทธิ์แก่งานศิลปกรรมที่นำมาใช้ประโยชน์แล้วโดยมีความเกี่ยวข้องกับสองบทบัญญัติก่อนนี้ คือ ถ้าแยกลักษณะทางศิลปะออกจากลักษณะเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ได้ ลักษณะทางศิลปะที่แยกออกมาได้นั้นจะได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์เพียง 25 ปี

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า แนวทางในการแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองซ้ำซ้อนแก่แบบผลิตภัณฑ์ โดยการเพิ่มเติมบทบัญญัติดังกล่าวลงในพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 จะไม่สามารถขจัดความซ้ำซ้อนในการให้ความคุ้มครองแก่แบบผลิตภัณฑ์ได้ทั้งหมดก็ตาม เนื่องจากแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเป็นงานศิลปกรรมในตัวเองจะยังคงได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ในฐานะงานศิลปกรรมอยู่ด้วย แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่า ไม่จำเป็นที่จะต้องขจัดไม่ให้แบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์เลย ด้วยเหตุผลที่ว่า เมื่อแบบผลิตภัณฑ์นั้นมีลักษณะเป็นงานศิลปกรรมในตัวเอง ไม่ใช่ได้ลิขสิทธิ์จากการนำเอางานศิลปกรรมมาประกอบเป็นแบบผลิตภัณฑ์ หรือมิใช่ได้ลิขสิทธิ์จากกรณีที่ตั้งร่างความคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์เข้าข่ายเป็นงานศิลปกรรม ทั้งๆ ที่ผู้ออกแบบไม่ได้มุ่งประสงค์ให้งานนั้นเป็นงานศิลปะแล้ว แบบผลิตภัณฑ์นั้นย่อมสมควรได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ด้วย แม้จะก่อให้เกิดลักษณะซ้ำซ้อนของความคุ้มครองก็ตาม นอกจากนี้แบบผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ดังกล่าว ก็ยังเข้าข่ายเป็นงานศิลปประยุคต์ที่มีอายุการคุ้มครองเพียง 25 ปี ซึ่งเป็นการลดระยะเวลาการคุ้มครองลิขสิทธิ์ลงอยู่แล้ว จึงยอมไม่เป็นการให้ความคุ้มครองแก่แบบผลิตภัณฑ์นั้นมากเกินไป

ฉะนั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า การปรับปรุงกฎหมายไทยตามแนวทางดังกล่าวข้างต้นนั้นสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพพอสมควร

**ประการที่สอง** ปัญหาเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทำงานหรือแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีคุณสมบัติที่จะรับจดทะเบียน กล่าวคือ ในปัจจุบันนี้ประเทศต่างๆ จะไม่ยอมรับจดทะเบียนแบบผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทำงาน เพราะแบบผลิตภัณฑ์ที่จะได้รับการจดทะเบียนได้ (registered design) ภายใต้ Design Law นั้น จะต้องเป็นรูปร่าง ลักษณะหรือลวด

ลายภายนอกของผลิตภัณฑ์เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ แบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเกี่ยวกับการทำงานหรือ มีขึ้นเพื่อให้ผลิตภัณฑ์นั้นทำงานได้ดียิ่งขึ้น จึงไม่อาจได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายใดเลย อย่างไรก็ตาม หากแบบผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทำงานดังกล่าวมีต้นร่างความคิดในการออกแบบ โดยอาจจะเป็น เอกสารทางการออกแบบ (design document) ซึ่งอาจเข้าลักษณะเป็นจิตรกรรม หรืออยู่ในรูปของแบบจำลอง (model) ซึ่งอาจเข้าลักษณะเป็นงานประติมากรรมเช่นนี้ ต้นร่างความคิดในการออกแบบดังกล่าวย่อมเข้าลักษณะเป็นงานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์ได้ และมีผลให้ การทำสิ่งของที่ใช้แบบผลิตภัณฑ์นั้นขึ้นมาจากต้นร่างความคิดในการออกแบบดังกล่าว เป็นการ ละเมิดลิขสิทธิ์ในต้นร่างความคิดนั้นได้ ฉะนั้น หากแบบผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทำงานมีต้นร่าง ความคิดในการออกแบบอันเข้าลักษณะเป็นงานศิลปกรรมอันมีลิขสิทธิ์ แบบผลิตภัณฑ์นั้นก็จะได้ ได้รับความคุ้มครองลิขสิทธิ์ด้วย ซึ่งเป็นการให้ความคุ้มครองที่มีระยะเวลาเวลานานมาก แต่ถ้าหากไม่มี ต้นร่างความคิดในลักษณะดังกล่าว แบบผลิตภัณฑ์นั้นจะไม่ได้ได้รับความคุ้มครองใดๆ เลย

ผู้เขียนมีความเห็นว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานนั้น ย่อมต้อง อาศัยความคิด สติปัญญา แรงงาน และปัจจัยทางการเงิน เหมือนทรัพย์สินทางปัญญาประเภท อื่นๆเช่นกัน ฉะนั้น จึงควรที่จะต้องให้ความคุ้มครองแก่แบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าวด้วย หากแต่ไม่ควร ให้ความคุ้มครองในระดับเดียวกับสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่จดทะเบียนแล้ว เพราะไม่มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะนำไปจดทะเบียนได้ และไม่ควรมีอายุการคุ้มครองเป็นระยะเวลายาวนาน เท่าลิขสิทธิ์ เพราะเป็นการออกแบบเพื่อนำไปใช้หาประโยชน์ทางการค้าหรือทางการพาณิชย์

การแก้ปัญหาเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทำงานนี้ ผู้เขียนมี ความเห็นว่าสมควรที่จะปรับปรุงกฎหมาย โดยการกำหนดให้มีแบบผลิตภัณฑ์อีกลักษณะหนึ่งคือ แบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียน (unregistered design) อันเป็นแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเป็น สามมิติ คือ รูปทรง รูปร่าง หรือโครงร่างเท่านั้น ไม่รวมถึง ลวดลายหรือสีของแบบผลิตภัณฑ์ด้วย โดยแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียนนี้ไม่จำเป็นต้องมีลักษณะดึงดูดทางสายตา ดังนั้นจึงเป็น แบบผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานได้ด้วย นอกจากนี้ ยังไม่ต้องเป็นแบบผลิตภัณฑ์ที่มีความ ใหม่ เพียงแค่มีการริเริ่มขึ้นเองของผู้สร้างสรรค์ก็เพียงพอแล้ว ในส่วนลักษณะของสิทธิที่ให้ความ คุ้มครองนั้น สิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ประเภทนี้มีลักษณะเหมือนลิขสิทธิ์ แต่มีอายุการคุ้มครองสั้น กว่าลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์

แบบผลิตภัณฑ์ประเภทนี้อาจกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายสิทธิบัตรการออกแบบ ผลิตภัณฑ์ก็ได้ โดยแยกออกมาเป็นหมวดหนึ่งต่างหากจากสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ เรียก

ว่า “สิทธิในแบบผลิตภัณฑ์” ส่วนบทบัญญัติต่างๆ เกี่ยวกับแบบผลิตภัณฑ์ประเภทนี้นั้นสามารถนำเอาบทบัญญัติที่มีอยู่ในประเทศสหราชอาณาจักรมาประยุกต์ใช้ได้ เช่น การได้มาซึ่งสิทธินั้นเป็นไปโดยอัตโนมัติ ลักษณะของแบบผลิตภัณฑ์ ก็คือ รูปทรงหรือโครงร่างเท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องมีลักษณะดั้งเดิมทางสายตา และไม่จำกัดไปถึงกรณีของแบบผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทำงาน เป็นต้น

การกำหนดให้มีสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียนนี้ จะช่วยแก้ปัญหาในกรณีที่แบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งไม่มีคุณสมบัติจะรับจดทะเบียนได้ เช่น แบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีความใหม่ มีแต่เพียงลักษณะของการริเริ่มขึ้นเองของผู้สร้างสรรค์ หรือแบบผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ซึ่งไม่ได้รับความคุ้มครองสิทธิโดยกฎหมายใดเลยนั้น ได้รับความคุ้มครองสิทธิด้วย โดยลักษณะของความคุ้มครอง จะเป็นการคุ้มครองในระดับเดียวกับลิขสิทธิ์ คือ มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการห้ามปรามมิให้ผู้อื่นลอกเลียนงานของตนเท่านั้น หากแต่มีอายุการคุ้มครองน้อยกว่าสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่จดทะเบียนแล้ว

การกำหนดให้แบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียนได้รับความคุ้มครองในลักษณะเช่นนี้ จะมิผลให้เจ้าของแบบผลิตภัณฑ์นำแบบผลิตภัณฑ์ไปจดทะเบียนขอรับสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์มากยิ่งขึ้น เพราะไม่อาจขอรับความคุ้มครองโดยลิขสิทธิ์ที่มีอายุการคุ้มครองเป็นเวลานานได้อีกต่อไป และ หากไม่นำไปจดทะเบียนก็จะได้รับความคุ้มครองโดยสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียน ซึ่งได้รับความคุ้มครองในระดับต่ำกว่า และมีอายุการคุ้มครองสั้นกว่าสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ ฉะนั้นการกำหนดให้มีสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียนนอกจากจะช่วยให้แบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่อาจนำไปจดทะเบียนได้นั้นได้รับความคุ้มครองด้วยแล้ว ยังช่วยให้วัตถุประสงค์ของสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มุ่งให้ผู้ออกแบบสร้างสรรค์แบบผลิตภัณฑ์ใหม่ขึ้นเรื่อยๆ อันเป็นการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์นั้นประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมายอีกด้วย

**ประการที่สาม** ปัญหาเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ของอะไหล่หรือส่วนแทนที่ ซึ่งได้รับความคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ด้วย ย่อมทำให้เจ้าของแบบผลิตภัณฑ์นั้นมีอำนาจผูกขาดตลาดอะไหล่หลังการขาย เนื่องจากเป็นผู้เดียวที่มีสิทธิในการนำแบบผลิตภัณฑ์นั้นไปใช้หาประโยชน์ได้ ฉะนั้น หากผลิตภัณฑ์ดังกล่าวเสียหาย สูญหาย ซึ่งผู้บริโภคจะต้องหาซื้อชิ้นส่วนบางชิ้นของผลิตภัณฑ์นั้นเพื่อทำการซ่อมแซม ก็จำเป็นที่จะต้องซื้อหาจากเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์นั้นเท่านั้น ซึ่งหากเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ไม่ทำการผลิตอะไหล่เหล่านั้นออกมาจำหน่าย ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ผู้บริโภคย่อมไม่อาจซ่อมแซมผลิตภัณฑ์นั้นโดยใช้อะไหล่

จากผู้ผลิตรายอื่นได้ ซึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ผู้บริโภคซื้อหามาใช้นั้นไม่สามารถใช้งานได้สมประโยชน์ตามที่ต้องการ หรือ หากเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ผลิตอะไหล่ผลิตภัณฑ์นั้นออกมาขาย แต่ตั้งราคาไว้สูงมาก เช่นนี้ผู้บริโภคก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมมาก หรืออาจไม่ได้ซ่อมแซมผลิตภัณฑ์นั้นเลย ถ้ามีปัจจัยทางการเงินที่ไม่เพียงพอ ซึ่งทำให้ผู้บริโภคไม่ได้ใช้ผลิตภัณฑ์ที่ซื้อมานั้นให้สมกับอายุการใช้งาน และก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้บริโภค

ผู้เขียนเห็นว่า ควรปรับปรุงกฎหมายไทยเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ โดยอาศัยแนวทางดังต่อไปนี้

- กำหนดให้มีการนำเอาหลักการ must-fit และ must-match ซึ่งเป็นข้อยกเว้นไม่ให้การคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ของอะไหล่ หรือส่วนแทนที่มาใช้ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ผลิตรายอื่นสามารถผลิตอะไหล่ผลิตภัณฑ์ของเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ได้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริโภคมีทางเลือกในการหาซื้ออะไหล่ได้มากยิ่งขึ้น

- กำหนดให้นำหลักการเกี่ยวกับการอนุญาตให้ใช้สิทธิเชิงบังคับ (compulsory license) และ license of right นอกเหนือจากที่บัญญัติไว้ในมาตรา 46 พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 (แก้ไขโดยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535) มาใช้กับแบบผลิตภัณฑ์ไม่ว่าจะเป็นสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์และแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียน(สิทธิในแบบผลิตภัณฑ์) ด้วย

แนวทางในการปรับปรุงกฎหมายไทยประการสุดท้ายนี้ จะเป็นการแก้ไขปัญหาในกรณีที่เจ้าของแบบผลิตภัณฑ์มีอำนาจผูกขาดแบบผลิตภัณฑ์ โดยอาจตั้งราคาผลิตภัณฑ์ อะไหล่ หรือชิ้นส่วนต่างๆ ให้มีราคาสูงหรือไม่ทำการผลิตผลิตภัณฑ์นั้นออกมาอีกในระหว่างอายุการคุ้มครองและผู้ผลิตรายอื่นก็ไม่สามารถผลิตมาทดแทนได้ จนก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้บริโภคที่ไม่สามารถซื้อ ซ่อมแซม หรือ ซื้อหาผลิตภัณฑ์นั้นได้ตามความต้องการ แนวทางนี้จะช่วยให้ผู้ผลิตรายอื่นนั้นสามารถผลิตสินค้าที่ใช้แบบผลิตภัณฑ์ดังกล่าวขึ้นมาสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ แม้จะอยู่ในระหว่างอายุการคุ้มครองสิทธิของเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ก็ตาม

เมื่อพิจารณาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เป็นแนวทางแก้ไขปัญหที่สอดคล้องและไม่ขัดแย้งกับ Agreement on TRIPS กล่าวคือ article 25 กำหนดให้มีการคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งแบบผลิตภัณฑ์นั้นจะมีความใหม่ หรือมีเพียง

การริเริ่มขึ้นเองของผู้สร้างสรรค์ก็ได้ และจะให้ความคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานหรือไม่ก็ได้ ฉะนั้น การกำหนดให้มีสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้จดทะเบียน ซึ่งให้ความคุ้มครองแก่แบบผลิตภัณฑ์ที่มีเพียงลักษณะริเริ่มสร้างสรรค์ขึ้นเอง และให้ความคุ้มครองแบบผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการทำงานด้วย จึงสอดคล้องและไม่ขัดแย้งกับ TRIPS แต่อย่างใด ทั้งยังมีอายุการคุ้มครองสิทธิไม่ต่ำกว่าสิบปี ตามที่ Agreement on TRIPS กำหนดไว้อีกด้วย ในส่วนของการจำกัดไม่ให้เกิดความคุ้มครองซ้ำซ้อน และไม่ให้ความคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์แก่อะไหล่ล่านั้น ก็ไม่ขัดแย้งกับ article 26 เพราะไม่เป็นการขัดต่อผลประโยชน์ของเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ ทั้งยังคำนึงถึงประโยชน์ของบุคคลภายนอก หรือบุคคลที่สามด้วย

ฉะนั้น แนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งสามประการที่เสนอดังกล่าวนี้อาจจะมีผลให้การคุ้มครองสิทธิในแบบผลิตภัณฑ์นั้น มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยช่วยขจัดความซ้ำซ้อนให้ได้มากที่สุด และยังสามารถประสานผลประโยชน์ระหว่างเจ้าของแบบผลิตภัณฑ์ ผู้ผลิตรายอื่น และผู้บริโภคได้อย่างเหมาะสม